

۲۰۱۶/۰۴/۲۰

حمید انوری

" هر که پا کج میگذارد، خون دل ما میخوریم "

اگر از حاشیه پردازی بگذریم و مستقیم به اصل مطلب برویم، صاف و پوست کنده باید گفت که این یک اصل اساسی و پذیرفته شده است که هر نویسنده، شاعر، محقق، تاریخپوه، مؤرخ و...، آنگاهی که ضرورت می افتد و خود را ناچار می بیند تا از نوشته ها، اشعار، یادداشت ها، تحقیقات و تتبعات دیگران جهت تکمیل نوشته خود استفاده بعمل آورد، منبع یا مأخذ را با نام نویسنده و تاریخ و محل طبع و نشر آن تذکر می دهد. بعضی ها که کار شان دقیق تر است، حتی با ذکر منبع و مأخذ، صفحه و پاراگراف آنرا نیز مشخص می سازند تا کار خواننده را ساده و آسان ساخته باشد.

معقول ترین قاعده پذیرفته شده در همچو موارد این است که نوشته ها و تحقیق هائیکه از آنها استفاده صورت میگیرد، همه و همه بین ناخنک (" ") آورده می شوند و بعد منبع و مأخذ آن تذکر داده می شود تا آنانی که خواسته باشند بیشتر در مورد بدانند، به آن مأخذ مراجعه نمایند و هم اصل امانت داری مراعات شده باشد. از جانب دیگر در اینگونه موارد، مسؤلیت صحت و سقم بدوش نویسنده اصلی بوده و از اقتباس کنند رفع مسؤلیت می شود.

این مختصر از جهتی تذکر داده شد که نوشته در مورد "سنگ هفت قلم" از خامه محترم "محمد اعظم سیستانی" در سایت "افغان- جرمن آنلاین" از نظرم گذشت. معلومات جالب و در خور توجه در آن گنجائیده شده بود. طبق معمول کنجکاو شدم تا اندکی بیشتر در مورد "سنگ هفت قلم" معلومات بدست آورم. معلوماتار به "گوگل" مراجعه کردم، اما با تأسف معلومات بیشتر و جامع تر و با تفصیل بیشتر پیدا نکردم، اما یک نکته مرا سخت به خود مشغول داشت و خواستم بدون کدام هدف خاص و بدون هرگونه حب و بغض شخصی آنرا با هموطنان در میان گذاشته و بصورت خاص از محترم "سیستانی" طالب معلومات گردم و پرسش خود را از جناب شان اینگونه مطرح نمایم:

پرسش: محترم آقای "سیستانی" شما که در قسمت دوم نوشته متذکره منبع و مأخذ خود را تذکر داده اید، چرا در قسمت نخست منبع و مأخذ خود را تذکر نداده اید؟

جهت مزید معلومات هموطنان، من سه نوشته را در همین مورد خاص با منبع و مأخذ آنها به گونه مثال در ذیل می آورم. نوشته اول از جناب محترم "محمد اعظم سیستانی" است و دو نوشته دیگر که در ذیل آن آورده شده اند، با منابع اقتباس آنها درج گردیده اند. نوشته محترم "سیستانی" که جناب شان با کمی تغییر در طرز نوشته و اندک ادبیات متفاوت از اصل نقل کرده اند و من آن تغییرات را با رنگ زرد نشانی کرده ام. نوشته اصلی در چندین سایت اینترنتی به نشر رسیده اند که منبع اصلی آن به گمان اغلب سایت "میزان" و تاریخ نشر آن "2016 March 24" بوده است. با تأسف که ذکری از نویسنده در هیچ یک نرفته است و سایت های دیگر به روال معمول منبع اصلی را گزارش داده اند، اما

محترم "سیستانی" با دریغ که از این اصل پذیرفته شده، شانه خالی کرده و منبع اصلی را تذکر نداده اند. اینهم نوشته محترم "سیستانی" و به تعقیب آن همین نوشته از سایت اصلی، یعنی سایت "میزان" که بعداً توسط سایت های "پیام آفتاب" و "شفقنا" و چند سایت دیگر با ذکر منبع اصلی آن به نشر رسیده اند. نمی دانم چرا محترم "سیستانی" این اصل پذیرفته شده را مد نظر نگرفته اند.

نخست نوشته محترم "سیستانی"، البته پنج سطر اخیر این نبشه، تبصره شخصی جناب "سیستانی" است.

اسم: سیستانی- محل سکونت: سویدن- تاریخ 13.04.2016

{سنگ هفت قلم یکی از آثار تاریخی و مهم ترین میراث هنری دوران تیموریان هرات است که اکنون در جوار مزار "خواجه عبدالله انصاری" در هرات بر سر مقبره "غریب میرزا" فرزند "سلطان حسین بایقرا" قرار دارد. این اثر هنری که از شاهکارهای صنعت سنگ تراشی و حجاری در جهان محسوب می شود، به دست هنرمندان مشهور عهد تیموریان هرات چون "کمال الدین بهزاد" و "شمس الدین حکاک" خلق شده است. حکاکی سنگ در سال 902 هجری آغاز شده و در مدت هفت سال تمام شده است و اکنون در سمت شمال مرقد خواجه عبدالله انصاری قرار دارد.

برخی بر این باورند که هنرمندان مشهوری چون "میرک نقاش" و "زین الدین معمار" نیز در خلق این شاهکار هنری نقش داشته اند.

گفته میشود که این سنگ به تقاضای سلطان حسین بایقرا ساخته شد. سلطان حسین قصد داشت تا آن را بعد از مرگش بر سر مزارش بگذارند مگر ناگهان فرزند جوانش، غریب میرزا، فوت کرد و این سنگ بر سر مزار وی قرار گرفت و خوشبختانه که تا کنون از گزند روزگار به دور مانده است.

در مورد وجه تسمیه این سنگ گفته میشود که استاد «شمس الدین سنگتراش» این سنگ را از کوه کند و آن را مسطح ساخت و بعد از صیقل کردن و پالاش آن را به شکل مستطیل در آورد و بعد گلبرگها و نقاشیهای زیبا را بر روی سنگ حک کرد.

دلیل نام گذاری این سنگ به هفت قلم این است که این سنگ در هفت مرحله ساخته شده است. اول این که سنگ از کوه جدا شده و به شکل خاصی در آمده و دوم تراشکاری شده و سوم داخل سنگ حکاکی صورت گرفته و در مراحل بعدی نقاشی و کتابت بر آن صورت گرفته است.

"ولی شاه بهره" در کتاب خود (هرات نگین خراسان) همین نظر را آورده و نوشته است: این سنگ داری 7 سطح بوده که بر اهمیت هنری آن افزوده است. «برخی محققین را عقیده بر آن است که مراحل کندن این سنگ از کوه و مسطح ساختن و بعداً صیقل دادن و آنگاه تنظیم و ترتیب پلان کاری، تقسیم نمودن آن با اشکال هندسی، طرح گلبرگها و ترسیم نقوش، تراش دادن گلبرگها و در نهایت حک خطوط اسلامی معنی کامل هفت قلم را به خوبی می‌رساند تا آنکه این عروس هفت قلم را بر حجله پر گل تاریخش نشانند.»

البته برخی از صاحب نظران و مورخان دلایل دیگری نیز بر نام گذاری این سنگ به هفت قلم ذکر کرده و نوشته اند: در گذشته ها معمول بود عروسان را با 7 رنگ و 7 قلم آرایش نمایند، از این سبب سنگ هفت قلم به مثابه عروسی است که با هفت قلم مشاطه گری شده است.

در عهد سلطنت ظاهرشاه، هیئت باستان شناسی از طرف یونسکو برای مطالعه دقیق این سنگ به افغانستان سفر کرد و

بعد از مشاهده و ملاحظات دقیق آن را شاهکار هنری بی نظیری توصیف کرد.

در سال 1383 شمسی، ولی شاه بهره که رئیس اطلاعات و فرهنگ هرات بود، به سازمان فرهنگی یونسکو پیشنهاد کرد تا سنگ هفت قلم به عنوان هشتمین اعجوبه هنری جهان ثبت میراث فرهنگی جهان گردد. در سال‌های اخیر به همت «بنیاد فرهنگی آغا خان» بناهای اطراف این سنگ توسعه یافته و کتابخانه و مرکز پژوهشی هفت قلم در جوار سنگ هفت قلم تاسیس شده است. محقق غنی نیک سیر، در مورد موزیم هرات نوشته میکند که:

«موزیم هرات به سال 1302 خورشیدی و در آزمونیکه شجاع الدوله در وقت پادشاهی شاه امان الله رییس تنظیمیه هرات بود، بدستور مستقیم شخص شاه تاسیس گردید، که درین حالت از جانب خود حکومت اداره و حفاظت میشد.

بعد از آنکه دولت امانی سقوط کرد، در دوران تسلط حبیب الله کلکانی، این موزیم خلاف توقع باز گردیده و بر علاوه آثار زیادی که بیجا [زدی] شده بود، سنگ هفت قلم که از گازرگاه به این موزیم انتقال یافته بود، واپس به گازرگاه در جوار مقبره خواجه عبدالله انصاری (رح) تعبیه گردید و دیگ مسی (هفت جوش) به مسجد جامع بزرگ هرات منتقل شد.

باید گفت درین وقت موزیم هرات در محدوده تعمیر حکومتداری نایب الحکومه، یعنی سمت شمال چارباغ و در خانه زرنگار موقعیت داشت و خانه متذکره همراه چارباغ در سمت غرب مسجد جامع هرات واقع بود، که متأسفانه در رخدادهای جاده کشی و توسعه شهر کهنه در سالهای 1315-16 ناپدید شدند.» (موزیم هرات، از قلم محقق نیک سیر)

بنابر مطالب فوق الذکر آقای نیکسیر، سنگ هفت قلم از سوی پسر سقو به موزیم ملی هرات اهداء نشده است، بلکه فقط از موزیم هرات که محلی برای نگهداری آثار گرانقیمت ملی شمرده میشود، ورژیم امانی آنرا برای حفاظت هرچه بهتر و نیز قرار دادن آن در معرض دید مردم و جهانگردان، قرار داده بود، پسر سقو، و هوادارانش که سایر اشیاء نفیس را به تاراج برده بودند، و سنگ هفت قلم و دیگ مسی را دزدیده نمیتوانستند، دوباره هردو را به محل اصلی آن انتقال دادند که معنی اهداء را ندارد.

این بود اندوخته‌های من در مورد سنگ هفت قلم و آثار و سوابق موزیم هرات، به حضور آن استاد گرانمایه {.

"سنگ هفت قلم" شاهکار حکاکی جهان در "افغانستان"

تاریخ انتشار: شنبه ۷ حمل ۱۳۹۵ ساعت ۱۴:۳۹

"سنگ هفت قلم" از نفیس ترین آثار هنری دوران تیموریان در هرات است که بسیاری از باستان شناسان بر این باورند که نظیر آن در جهان وجود ندارد.

سنگ هفت قلم یکی از آثار تاریخی و مهم ترین میراث هنری دوران تیموریان است که اینک در جوار مزار "خواجه عبدالله انصاری" در هرات بر سر مزار "غریب میرزا" فرزند جوان "سلطان حسین بایقرا" قرار دارد.

این اثر هنری از شاهکارهای صنعت سنگ تراشی و حجاری در جهان محسوب می‌شود که به دست هنرمندان مشهور تیموری چون "کمال الدین بهزاد" و "شمس الدین حکاک" خلق شده است.

برخی نیز بر این باورند که هنرمندان مشهوری چون "میرک نقاش" و "زین الدین معمار" نیز در خلق این شاهکار هنری نقش داشتند .

زمان ساخت این سنگ هنری که به درخواست سلطان حسین بایقرا ساخته شد مدت 7 سال به طول انجامید و این سلطان فرهنگ پرور قصد داشت تا آن را بر سر مزار خود بگذارد که ناگهان فرزند جوانش، غریب میرزا، از دنیا رفت و این سنگ بر سر مزار وی قرار گرفت که تا کنون نیز از گزند حوادث به دور مانده است .

در مورد چگونه پدید آمدن این سنگ نظرات گوناگونی مطرح شده است، اما آنچه که اکثر باستان شناسان دوره تیموری بر آن تاکید دارند این است که استاد «شمس الدین سنگتراش» این سنگ را از کوه کند و آن را مسطح ساخت و بعد از صیقل و پردازش آن را به شکل مستطیل در آورد و بعد گلبرگ‌ها و نقاشی‌های زیبایی را بر روی سنگ حک کرد .

دلایل نام گذاری این سنگ به هفت قلم نیز این بوده است که آفرینش این سنگ در هفت مرحله صورت گرفته و اول که سنگ از کوه جدا شده به شکل خاصی در آمده و دوم تراشکاری شده و سوم داخل سنگ حکاکی صورت گرفته و در مراحل بعدی نقاشی و کتابت آن صورت گرفته است .

"ولی شاه بهره" نیز همین نظر را در کتاب "هرات نگین خراسان" آورده و می‌نویسد: این سنگ داری 7 سطح بوده که از آن رو بر اهمیت هنری آن افزوده است :

«برخی محققین را عقیده بر آن است که مراحل کندن این سنگ از کوه و مسطح ساختن و بعدا صیقل دادن و آنگاه تنظیم و ترتیب پلان کاری، تقسیم نمودن آن با اشکال هندسی، طرح گلبرگ‌ها و ترسیم نقوش، تراش دادن گلبرگ‌ها و در نهایت حک خطوط اسلامی معنی کامل هفت قلم را به خوبی می‌رساند تا آنکه این عروس هفت قلم را بر حجله پر گل تاریخش نشانندند.»

البته برخی از کارشناسان و مورخان دلایل دیگری نیز بر نام گذاری این سنگ به هفت قلم ذکر کرده و نوشتند: در گذشته ها معمول بود عروسان را با 7 رنگ و 7 قلم آرایش نمایند، از این سبب سنگ هفت قلم به مثابه عروسی است که با هفت قلم مشاطه‌گری شده است .

در گذشته بسیار از باستان شناسان خارجی قصد خرید این سنگ تاریخی را به قیمت های گزاف از افغانستان داشتند که این کشور حاضر نشد آن را به کسی بفروشد .

در سال‌های قبل هیئت باستان شناسی از طرف یونسکو برای مطالعه دقیق این سنگ به افغانستان سفر کرد و بعد از کاوش آن را شاهکار هنری بی نظیری توصیف کرد .

در سال 1383 خورشیدی، ولی شاه بهره که ریاست میراث فرهنگی هرات را بر عهده داشت، به سازمان فرهنگی یونسکو پیشنهاد داد تا سنگ هفت قلم به عنوان هشتمین اعجوبه هنر جهان ثبت میراث فرهنگی جهان گردد .

در سال‌های اخیر به همت «بنیاد فرهنگی آغا خان» بناهای اطراف این سنگ توسعه یافته و کتابخانه و مرکز پژوهشی هفت قلم در جوار سنگ هفت قلم تاسیس شده است .

منبع: میزان

و این هم توضیح اندک بیشتر در مورد "سنگ هفت قلم" از وبلاگ "باستان". با یک کلیک روی عنوان ذیل می‌توانید به این وبلاگ مراجعه کرده و در مورد شهر تاریخی و با صفای هرات معلومات بیشتر بدست آورید.

سنگ نفیس هفت قلم:

نوشته شده توسط : moihb

{ تا جائیکه هنرهای نفیس و ظریف در روزگار و دوران پردرخشش سلاطین و زمامداران دانش پرور و هنر شناس تیموریان هرات به ترقی و کمال خود رسید و بزرگان هنرمند جهان شمول چون استاد کمال الدین بهزاد، استاد میرک، استاد زین الدین و استاد شمس الدین هروی و ده ها استاد چیره دست دیگر، در فنون نقاشی و رسامی و سنگ تراشی، خطاطی و معماری، شهره آفاق شدند که لوح زیبای سنگ هفت قلم یکی از شاهکارهای فرزندان هنرمند اصیل این سرزمین به شمار می‌رود. براساس تحقیقات و تحریر مولوی عنبری یکی از دانشمندان هرات باستان و قول مؤرخان نامدار هرات باستان سنگ هفت قلم که هفت مرتبه، قلم استاد هنر بالای آن کار نموده و خطوط و نقوش بسیار زیبا در آن خطاطی و نقاشی گردیده تا اکنون در سرپرده اقلیم هنر وضعت، حجله نشین هنر حجاری است، و از جمله شاهکارهای وضعت حجاری و سنگ تراشی عصر پردرخشش فرهنگ و ثقافت تیموریان هرات باستان شمار می‌رود. این نو عروس ظریف و نفیس بی نظیر هنر، به قلم کاری و کلک توانایی استادان چیره دست و هنرآفرین قرن نهم، استاد شمس الدین هروی هفت قلم آرایش یافت هرگاه به نقوش و گلبرگهائی بسیار نغز و مقبول این اعجوبه هنر و هنرمندی دقیق بنگیرد شکوه و عظمتی از ظرافت و چیره دستی و هنر آفرینی را در آن بوضوح مشاهده می‌کنید. در پرتوین همه مظاهر عالی هنری بایسته و شائسته آن بود تا آنرا نوعروس هفت قلم بنامند و از عجائبات هنر عالمش بشمارند. در مورد وجه تسمیه این سنگ زیبا به هفت قلم، عده از مؤرخین کشور مانند معین الدین زمچی اسفزاری و خاوند شاه را عقیده به آن است که در گذشته ها آرایشگران عروسان را هنگام عروسی و زفاف به هفت قلم آرایش می‌آراستند و بر زیبایی آنان می‌افزودند. چون استاد توانای سنگ تراشی یعنی استاد شمس الدین هروی که قلم منیع و صنعت سحرآفرین داشت، بالای این سنگ هفت قلم، هفت مرتبه کار نمود. یعنی از کوهش کند، مسطحش ساخت صیقل و پردازش داد، گلبرک و نقوش را با اشکال هنری کنده کاری کرد و سطوح اضلاعش را نقش پذیر گردانید بنابر آن چون عروسی هفت قلمش خواندند و براوج برین جوله تاریخش نشانند. بعبارت دیگر وازین جهت این سنگ را هفت قلم می‌گویند که استاد شمس الدین سنگتراش، هفت بار یا هفت نوبت بالای آن کار کرده است. بدین ترتیب که در قلم اول آنرا بصورت صندوق در آورده و بقلم دوم آنرا صاف کاری کرده و به قلم سوم داخل آنرا خالی نموده و بقلم چهارم و پنجم و ششم آنرا نقاشی و به قلم هفت آنرا تحریر زده و پرداز نموده است. این سنگ به نقوش زیبا رسامی به همان سبک نقاشی عصر تیموریان کار شده و نقوش زیبای آن طبقه به طبقه بالای هم حکاکی و پرداز و تحریر یافته است سبب آفرینش این سنگ را که افتخار فرهنگ و هنر هرات نامیده میشود، هراتیان تاریخ آفرین چنین گفته اند که: سلطان دانش پرور و هردوست تیموری حسین میرزا را داعیه آن پیدا شد تا پیش از وفات لوحی از سنگ بر مزارش تهیه و ظاهر عالی هنر را در ساختار آن متجلی سازند، قرعه بنام استاد شمس الدین هروی هنر آفرین چیره دست آمد، هفت سال تمام را در بر گرفت و جهان زیبای هنروالا و ارزنده باستان هرات را افتخاری جاویدان و ابدی بخشید. اتفاقاً هنگام تمام شدن این لوح سنگ زیبا، فرزند جوان سلطان حسین میرزا بنام غریب میرزا وفات نمود و سلطان را دعیه بر آن شد تا این

لوح را بر مزار فرزندش نهند، استاد توانای سنگ تراش که لوح را با اخلاص تمام جهت تربت مزار سلطان ساخته بود ابراز داشت که من آن را خاصه برای مرقد سلطان ساخته ام آن پادشاه هنر پرور گفت: برای آرامگاه من لوح سنگ دیگری آماده کن، استاد سنگتراش اظهار نمود که هفت سال وقت باید تا این چنین لوحی تهیه دید، سلطان به خنده گفت: خوب است من هم به مردن شتاب ندارم و اکنون این لوح سنگ نفیس و زیبا بر سر مزار غریب میرزا فرزند آن سلطان تیموری در جوار مزار فیض الا نوار عارف بزرگ هرات شیخ الا سلام خواجه عبدالله انصاری (رح) در دامنه گاذرگاه قرار دارد. شهرت هنری این اثر گرانبها هرات باستان، جهان گردون و هنرشناسان جهان را بیدار این پدیده بزرگ هنری می کشاند، سال و ماه و هفته بی نیست که هنرمندان و هنرشناسان از دور و دیارهای دور جهان ازین سنگ عجیب و نفیس بی مانند هنری دیدار نداشته باشند مولوی عنبری در نوشته اش به یک خاطره خود در سال 1345 اشاره میکنند که: در آن موقع یکی از دانشمندان و باستان شناس کشور کانادا که غرض تحقیقات آثار باستانی هرات آمده بود، وقتی این سنگ نفیس را دید و آنرا مشاهده کرد انگشت حیرت به دندان گرفته گی گفت: این پدیده هزی منحصر به فرد است و باور نمیتوان کرد که این اثر نفیس ساخته و پرداخته هنر دست باشد، بلکه در واقع شاهکار هنری است سحر آمیز و اعجاب انگیز و جای آن دارد تا در قطار عجایب جهان قرار گیرد تا در عصر تکنولوژی و تسخیر فضا طیف وسیع ارزش هنر و هنرمندان شرق کهن را معرف باشد. "سنگ هفت قلم به مثابه پدیده هنری، هنر حجاری دوران تیموریان هرات بیانی از تمامندی هنر و ادب تاریخ کهن خطه باستان هرات دارد، توانائی های هنرمندان چیره دست و فرهنگ دوست آن ساحه را نیز به تعریف میگیرد و از هرات باستان به حیث مهد فرهنگ و غنامندی هنر و هنرمندان گواهی میدهد. اما دریغ و افسوس که سیاه دلان تاریک دل، نه تنها هستی و دارائی این شهر را به یغما بردند بلکه آثار و آبدات تاریخی و داشته های فرهنگی این خطه را نیز صدمه زدند و به خرابه تبدیل کردند، گرچه یقین داریم که مردم فرهنگ دوست این خطه به کمک هنر دوستان کشور و جهان در اعمار مجدد آن همت می گمارند، اما سالها کار است تا آن همه ویرانی ها اعمار و بازسازی گردد.}

با امانت داری کامل هر دو مطلب فوق را بدون اندک ترین اصلاح، ویرایش و دستکاری و با ذکر منابع آن اقتباس کرده و پیشکش هموطنان نمودم. با در نظر داشت اینکه مؤرخین و وظیفه خطیر تحقیق، تتبع و هماهنگ نمودن وقایع و معلومات تاریخی را به عهده دارند، امید است محترم "سیستانی" در مورد روشنی اندازند که علت ذکر نکردن منبع و مأخذ چه بوده است. با تأسف که در سایت های متذکره از نویسنده اصلی تذکری نرفته است.

کمی هم از سایت شاروالی هرات بدانید. در این سایت معلومات تاریخی دلچسپ و در خور توجه در مورد آثار تاریخی هرات وجود دارد.

اماکن تاریخی و موزیم ها - شاروالی هرات